

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

EKONOMİ VE SOSYAL TEORİDE
YENİ BİR PARADİGMA OLARAK BÜYÜME-ME¹Prof. Dr. Berrin Ceylan-Ataman²²Altınbaş Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul
berrin.ataman@altinbas.edu.tr ORCID NO: 0000-0003-3238-7564

Geliş Tarihi/Received Date: 08/11/2020 Kabul Tarihi/Accepted Date: 05/12/2020

Özet

Pandemide zorunlu eve kapanma ile deneyimlenen yeni tüketim kalıplarında pek çok mal ve hizmetin aşırı tüketiminden veya tümüyle kendinden vazgeçebildiğimiz gerçeği ile yüzleştik. Bu bağlamda “hangi mal ve hizmetlere daha çok ihtiyacımız var, hangilerinden vazgeçebiliriz” veya yaşam kalitesinden ödün vermeden daha az tüketebileceğimiz mal ve hizmetlerin neler olduğu görüldü. Bu makale gelecek nesillere de yaşanacak bir dünya bırakma perspektifinden bakan bir paradigma olarak büyüme-me teorisini analiz etmiştir. Bu çerçevede büyüme-me teorisine yüklenen siyasi anlamın içinde sadece toplumun ekonomik yaşantısını değiştirmek değil aynı zamanda ekolojiyi, demokrasiyi, sosyal adaleti ve paraya odaklanmayan bir refah anlayışını da savunmak var.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Büyüme-me, Sürdürülebilir Kalkınma, Roma Kulübü

DEGROWTH AS A NEW PARADIGM IN ECONOMIC AND SOCIAL THEORY

Abstract

During the pandemic, and lockdown being in place, we have been confronted with the fact that we can give up the excessive consumption of many goods and services and adopt a new consumption pattern. The objective of this article is to analyze the theory of degrowth as an alternative for the theory of economic growth which seeks to organize the production process in order to leave a habitable world for future generations. In this context, the politics of degrowth does not solely focus on money but also on ecology, democracy and social justice for the purpose of creating a welfare.

Keywords: Economic Growth, Degrowth, Sustainable Development, Club de Roma

1 Anglosakson literatürde “degrowth” olarak kullanılan terimin Türkçe karşılığı “küçülme” veya “büyümeme” olarak kullanılmaktadır. Bu makalede İngilizce “degrowth” veya Fransızca kullanımı olan “décroissance” “büyüme-me” olarak ifade edilecektir.

1. GİRİŞ

Pandemi günlerini yaşarken izlediğimiz filmler arasında popüler olan bir belgesel gündeme damgasını vurdu. İngiliz çevreci ve belgeselci David Attenborough *"a life on our planet"* (gezegenimizdeki hayat) belgeselinde kapitalist sistemin aşırılıklarının dizginlenmesi gerektiğini ve bu durumda herkesin daha mutlu olacağını çarpıcı bir biçimde söylemiştir. Attenborough 26. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği konferansının koronavirus salgını nedeniyle ertelenmesiyle ilgili olarak *"parkta veya bahçede otururken kuş cıvıltıları duymanın insana iyi geldiğini ve neyin gerçekten önemli olduğunu hatırlattığını"* belirtti. 90'lı yaşlarında küresel yok oluşa karşı ciddi mücadele veren David Attenborough, öneriler sunarak gelecek nesillere umut oluyor. Öte yandan çok genç yaşında iklim değişikliğine dikkat çekmek için okulu kırıp İsveç Parlamentosu önünde eylem yapan ve protestosu küresel bir dalga yaratan 16 yaşındaki aktivist Greta Thunberg'in eylemi kısa sürede küresel bir gösteriye dönüştü. Avrupa'nın birçok kentinde hatta Avustralya'da bile öğrenciler okulu kırıp gösteri yaparak iklim değişikliği için *"hükümetlere bir an önce harekete geçin"* çağrısında bulundu.

Çarpıcı olan bu iki örneğe eklenebilecekler elbette var ancak çevre-ekonomi politik ilişkisini inceleyen siyasetin mesajı tüm açıklığı ile ortadadır: *Eğer gereğinden fazla ekonomik büyümeye devam edilirse yaşanacak bir dünya kalmayacak.* Ekolojik geçişin savunucuları mevcut büyümenin yerine "yeşil büyüme" önerirken², Vincent Liegey'ye (Liegey at all. 2013 ve Liegey ve Nelson 2020) göre çevre için ilerleme kaydettiğimiz tek zaman ekonominin yavaşladığı, aşırı tüketime ve fosil yakıtların kullanılmasına son verildiği zamandır.

Tam da bu bağlamda 1970'li yıllarda Fransa'da başlamış bir hareket ekonomide kullanılan dilin değişmesi gerektiğini söyleyerek toplumsal bir hedef olarak ekonomik büyümenin terk edilmesi çağrısında bulunmuştu. Büyüme-me³ olarak adlandırılan bu hareket daha az doğal kaynak tüketen ve farklı ilkeler çerçevesinde örgütlenen toplumlara giden yolu temsil ediyor. (Giacomo ve diğerleri 2015). Büyüme-me teorisi günümüzde başkalarına karşı kazanmaktan ziyade aynı hedefe ulaşmayı hedefleyen bir düşünce biçimidir. Büyüme-me teorisine yüklenen siyasi anlamın içinde sadece toplumun ekonomik yapısını değiştirmek değil aynı zamanda ekolojii, demokrasiyi, sosyal adaleti ve paraya odaklanmayan bir refah anlayışını da savunmak var. Bu çerçevede ekonomik sistemde sabit sermayenin ötesinde (makine ve teçhizat) doğal sermaye, beşerî sermaye ve sosyal sermayenin etkisi de dikkate alınmalıdır.

Bir yandan Pandemi kaynaklı ekonomik daralmadan ne zaman ekonomik büyümeye geçileceği tahminleri yapılırken; diğer yandan zorunlu olarak eve kapanma ile deneyimlenen yeni tüketim kalıplarında pek çok mal ve hizmetin aşırı tüketiminden veya tümüyle kendinden vazgeçilebileceği gerçeği ile yüzleştik. Öte yandan tüketimdeki ve yaşamdaki yavaşlamanın çevreyi nasıl da hızlı bir şekilde yenilediğine şahit olduk.

Planlı küçülme olarak tanımlanan büyüme-me zorunlu küçülme olarak Pandemi koşullarında yaşanmıştır. Covit-19 Pandemisi nedeniyle içinde bulunduğumuz *istemsiz* ekonomik daralmanın getirdiği değişen yaşam biçimlerinin ve tüketim kalıplarının bir kısmının kalıcı olacağı gerçeğinden hareketle ekonomik

2 Yeşil büyümecilere göre ekonomik büyüme ve çevre koruma birbiri ile uyumludur, hatta çevre koruma önlemleri hem kısa hem de uzun vadede ekonomik büyümeyi teşvik etmek için işe yarayabilir. Büyüme-me yanlıları yeşil büyüme kavramını da reddeden bir yaklaşım içindedir. Yeşil büyüme hakkında daha fazla bilgi için bkz. Damien Demailly 2014.

3 Bu çalışmada "büyüme-me" olarak kullanacağımız kavram yerine "Küçülme" kavramı da kullanılmaktadır.

büyüme-me gibi radikal bir paradigmanın hayata geçmesi için doğru zaman olduğu söylenebilir. Bu çerçevede Pandemi döneminde yaşananlar sosyal bilimler için bir laboratuvar niteliği taşımaktadır.

Makale geniş kapsamlı bir literatür analizi ile büyüme-me teorisini ekonomik ve sosyal perspektiften tanımlamak ve toplumun radikal dönüşümü için sunduğu potansiyeli açısından değerlendirmek amacıyla kaleme alınmıştır. Amaç ekonomik büyümeye yüklenen anlamı sorgulamak ve ekonomide yeni bir dil yaratma iddiasında olan büyüme-me teorisini ortaya koyduğu değerler bakımından analiz etmektir.

Bu çerçevede makale dört bölümden oluşmaktadır: İlk olarak ekonomik büyüme karşılığında ekonomik büyüme-me teorisinin genel prensipleri ele alınmaktadır. İkinci olarak ekonomik büyümenin sınırları ortaya konmakta ve sonra ekonomik büyüme-me teorisinin ortaya çıkışı açıklanmaktadır. Son olarak da büyüme-me paradigmasının toplumun radikal dönüşümü için sunduğu potansiyelin analizine yer verilmektedir.

2. EKONOMİK BÜYÜME KARŞITLIĞINDA EKONOMİK BÜYÜME-ME TEORİSİNİN TEMEL PRENSİPLERİ

Ekonomik büyüme üretim, tüketim ve yatırımda bir artışı temsil eder ve kaçınılmaz olarak malzeme, enerji ve arazi kullanımının artmasına yol açar. Malların ve hizmetlerin üretim ve tüketiminin ekolojik verimliliğindeki iyileşmelere rağmen, küresel ekonomik büyüme doğal kaynakların çıkarılmasında ve atık ve emisyonlarda artışa neden olmaktadır. Mevcut bilimsel kanıtlar, küresel ekonominin, özellikle de zengin ülke ekonomileri olmak üzere, ekolojik olarak sürdürülebilir sınırların ötesinde büyüdüğünü göstermektedir. Zengin ekonomiler, küresel çevre kaynaklarını aşırı kullanarak gelişen ekonomilere olumsuz çevresel etkiler aktarmaktadır.

İnsan refahı için asıl önemli olan insanların uzun, sağlıklı ve gelişen hayatlar sürmek için ihtiyaç duydukları kaynaklara erişimidir. Ekonomik büyüme ile refah artışı arasında güçlü bir bağlantı yoktur. Ekonomik büyüme sonucunda doğrudan eşitsizlikler azalmıyor veya istihdam artmıyor. Günümüzde nüfusun yüzde 60'ı en temel mallara bile erişim sağlayamıyor. O halde önemli olan gelirin kendisi değil gelirin refahı satın alma gücüdür. Dolayısıyla GSYİH'nın seviyesinden bağımsız olarak amacın insan ihtiyaçlarını karşılamak olması önemlidir. Ekonomiyi önce refahın artmasını sağlayacak ve insanın gelişmesi için gerekli olduğunu bildiğimiz sağlık, eğitim, uzun ömür, mutluluk, yaşam memnuniyeti ekseninde geliştirmek gerekir. Ulaşılmak istenen hedefler ise evrensel kamu hizmetleri, tam istihdam, demokrasi ve adil bir gelir dağılımıdır.

Sistemin insan ihtiyaçlarını karşılaması siyasi müdahalelerin bir sonucudur. Diğer bir deyişle bu bir politika tercihidir. Örneğin Portekiz, kişi başına yüzde 65 daha az GSYİH ile ABD'den önemli ölçüde daha iyi sosyal sonuçlara sahiptir. ABD'de sağlık hizmetleri ve yüksek öğrenim kamusal bir hizmet olarak sunulsaydı, insanlar daha az bir gelirle dahi daha iyi bir hayat sürebileceklerdi. Bu örnekler politika tercihlerinin refah satın alma gücünü arttırmaya etkisini göstermesi bakımından önemlidir.

Mevcut ekonomide, gerçekten ihtiyacımız olsun veya olmasın, tüm sektörlerin her yıl büyümesi gerektiği varsayımıyla hareket ediyoruz. Büyüme-me yaklaşımında hangi sektörlerin büyümesi gerektiği (yenilenebilir enerji, kamu hizmetleri, trenler vb.), hangi sektörlerin zaten yeterince büyük olduğu ve hangi sektörlerin çok

büyük olduğu ve önemli ölçüde küçülmesi gerektiği hakkında karar verilmesi söz konusudur. Büyüme-me senaryosunda amaç, ekolojik olarak yıkıcı ve toplumsal olarak daha az gerekli olan üretimi küçültmek, aynı zamanda ekonominin insan etrafında örgütlenmiş kısımlarını korumak ve hatta geliştirmektir.

Büyüme-me teorisinin önermesine göre zengin ülkeler çevre kirliliğini yeterli miktarda azaltırsa, ekonomik sistemleri zorunlu olarak daha düşük bir GSYİH/kişi üretecektir. (Ward et al. 2016). Büyüme-me teorisinde maddi aşırılığın peşinden koşma yükünden kurtulmak bir yoksullaşma olarak değil daha tutumlu bir yaşam biçimi olarak değerlendirilmektedir. İyi yaşamak için ne kadarının yeterli olduğunu bilmek ve keşfetmek yeterlidir. Bu yenilenebilir enerji sistemleriyle çalışan nispeten düşük enerjili bir yaşam tarzı olacaktır. Gelecek on yılda kötü tasarlanmış kentsel altyapıda yaşamak istemediğimiz için son derece pahalı olan milyon dolarlık “yeşil evler” içeren tasarım projelere yönelmek olmamalıdır. (Samuel 2014).

Büyüme-me teorisini GSYİH’yi düşürmekle ilgili değil; fazla kaynak ve enerji üretimini azaltırken aynı zamanda refahı ve sosyal sonuçları iyileştirmekle ilgilidir; ekoloji açısından önemli olan budur. (Hickel 2017). Ekolojik ve sürdürülebilir kalkınma perspektifinde mevcut ekonomik büyüme modeli yerine daha az üretmek gerektiği fikri vardır. Şu anda küresel kaynak kullanımı yılda yaklaşık 100 milyar ton ile bilim adamlarının sürdürülebilir bir seviye olarak gördüklerinin yaklaşık iki katıdır. Küresel enerji kullanımı da çok yüksek. Hızlı bir şekilde yenilenebilir enerjilere geçiş yapabilmemiz için küresel enerji kullanımını önemli ölçüde azaltmamız gereği açıktır. (Grubler ve diğerleri 2018; IPCC 2018).

Büyüme-me teorisine eleştirel bakan görüşler doğal kaynakların tüketildiğini kabul eder ancak insanın zekasının bunların yerine yenilerini koyabileceğini iddia eder. Ancak eleştirel görüşlere verilen yanıtlar büyüme-me teorisini anlamaya yardımcı olacak niteliktedir:

Gelir dağılımı ve eşitsizlik konusundaki çalışmaları ile tanınan ekonomist Branko Milanović (2017) Batı’nın şu anda ürettiği mal ve hizmetlerin yalnızca üçte birini üretmek fikrini “*herhangi bir yerde herhangi bir siyasi destek bulma ihtimali olamaz*” diyerek ret etmiştir. Milanović ekonomik büyümeye ihtiyacımız olduğunu ve dünyayı daha çevre dostu hale getirmek için yeni teknolojilerin yaratılması gerektiğini ifade etmiştir. Jason Hickel’in (2019) Milanovic’e verdiği yanıtlar büyüme-me teorisini anlamaya çok yardımcı olacak niteliktedir. Hickel’e göre Milanovic’in gelir muhasebesi anlamsızdır çünkü önemli olan gelirin kendisi değil; iyi yaşamak için ihtiyaç duydukları mallar açısından insanların bu gelire satın alabilecekleridir.

Georgescu-Roegen (1971) *The Entropy Law and the Economic Process* adlı eserinde ekonomik büyümenin sınırlarıyla karşı karşıya olduğunu ifade ederek yeni akım çevre hareketini savunur. Entropi⁴ Yasası tüm doğal kaynakların ekonomik faaliyette kullanıldığında geri döndürülemez şekilde bozulduğunu iddia ediyor. Anglo Sakson bir ekonomist olan Solow, Roegen’in çalışmalarına verdiği yanıtta önemli olanın beşeri sermaye olduğunu ve insanın yeni çözümler yaratma kapasitesi bulunduğunu ifade eder.

Kopenhag Çevre Değerlendirme Enstitüsü’nün eski yöneticisi Bjorn Lomborg toplumların petrol ve kömürü tükettiğini kabul eder ancak bunların yerine hatırı sayılır sayıda bilgi, sermaye ve teknik koyarak başka enerji kaynakları yaratıldığını, bunun fosil enerjiyi toprak altında bırakmaktan daha sorumluluk sahibi bir

4 Entropi bilimsel olarak işe dönüşmeyen enerji olarak da adlandırılır. Bir işletmede düzen bozursa mevcut enerjinin önemli bir kısmı işe dönüşmeden yok oluyor demektir.

eylem olduğunu ifade eder. Büyüme-me karşıtı olan kalkınma ekonomisti ve coğrafyacı Sylvie Brunel'e (2008) göre, dünya kaynakları tükenmek üzere değildir, "ekili alanları genişleterek [...] verimi artırarak [...] önemli üretim rezervleri yaratılabilir" demektedir. Brunel'e göre gezegen, mevcut nüfusu mükemmel bir şekilde besleyebilir.

Eleştirel yaklaşımlar ekonomik büyümenin doğal kaynakları tüketebileceği gerçeğini kabul etmektedir ancak üretilen çözümler farklıdır. Büyüme-me yaklaşımı yenilenebilir enerji, temiz teknoloji, yeşil iş gibi sürdürülebilirliğe yönelik inovasyon yapmayı destekler ancak büyüme-me yaklaşımı doğal kaynakların tüketimini kontrol altına almanın tek yolunun malzeme ve enerji tüketimini azaltmak, tüketim kalıplarındaki değişiklikleri teşvik etmek olduğunu vurgular.

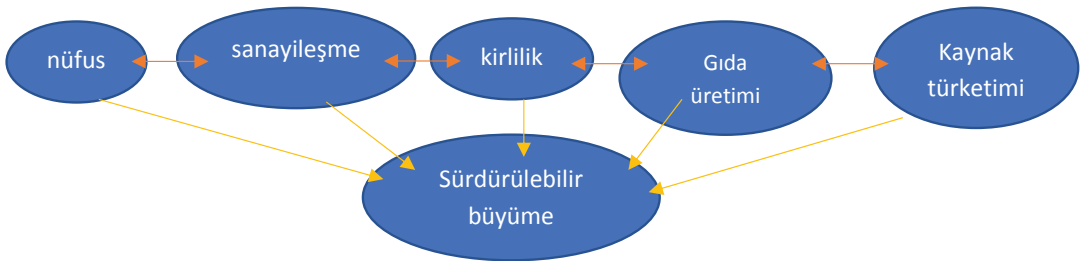
Hem akademi hem de politik düşünce okulları sürekli artan doğal kaynak tüketimi ve çevresel bozulma gerçeğini kabul eder. İklim değişikliği ve biyo çeşitliliğin yok edilmesiyle bağlantılı riskler kabul edilemez boyuttadır ve mevcut büyüme modeli sınırlarını ulaştığı için sürdürülebilir değildir.

Bu çerçevede büyüme-me teorisinin alt yapısını anlamak bakımından ekonomik büyümenin sınırlarına ulaşmasının ne olduğu açıklanmaya muhtaçtır:

3. EKONOMİK BÜYÜMENİN SINIRLARI

1968 yılında kurulmuş ve halen uluslararası politika alanında oldukça aktif bir düşünce kuruluşu olan Roma Kulübü, 1972'de Dr. Dennis L. Meadows gibi dünyaca ünlü ekonomist ve düşünürlerin dünya ekonomisinin geleceğini tartıştıkları "Büyümenin Sınırları" (Limits to Growth) (Meadows ve diğerleri 1972) başlıklı ses getiren raporunu yayınlamıştı. Rapor aradan 48 yıl geçmesine rağmen hala gündemde olup tartışma yaratmaya devam ediyor. Roma Kulübünün Büyümenin Sınırları raporu nüfus, sanayileşme, kirlilik, gıda üretimi ve kaynak tüketimi olmak üzere beş değişken kullanılarak kurulan bir sistem dinamiği modeline dayalıdır.

Şekil 1. Sürdürülebilir büyümede sistem dinamiği modeli



Model birbirlerini etkileyen bu değişkenlerin ne şekilde arttığına bağlı olarak sürdürülebilir büyümenin mümkün olup olmadığını incelemektedir. Örnek olarak nüfusun belli bir hızda artması gıda üretiminin de artması ile desteklenebilir ancak bu da kaynak tüketimini arttıracaktır. Sonuç olarak sanayileşme büyümeyi desteklerken kaynakların daha hızlı tüketimine ve kirliliğin artmasına neden olmaktadır.

Roma Kulübü raporunda, nüfusla birlikte endüstrileşmenin, çevre kirliliğinin, gıda üretiminin ve doğal kaynakları tüketmenin aynı hızda artmaya devam etmesi durumunda, dünya üzerinde büyümenin mutlak sınırlarına 100 yıl sonra ulaşılacağı sonucuna varılmıştı. Roma Kulübü'nün yapmış olduğu simülasyonlara göre tarihsel büyüme eğilimlerinde herhangi bir değişiklik olmadığında, Dünya 2072'de büyümenin sınırlarına ulaşacak ve bu durum "hem nüfus hem de endüstriyel kapasitede ani ve kontrol edilemez düşüşe" yol açacaktır.

Rapor, 2000'den sonra dünya ekonomik büyümesini ve nüfus artışını sürdürülebilir kılmak için gereksinim duyulan bileşenleri iki temel kategoride incelemiştir: *Birinci kategoride* fiziksel ihtiyaçları- gıda, hammaddeler, fosil ve nükleer yakıtlar ile atıkları, temel kimyasal maddeleri geri dönüştüren ekolojik sistemlere ihtiyaç vardır. Bu bileşenler prensipte ekilebilir arazi, tatlı su, metaller, ormanlar, okyanuslar gibi öğelerdir. Büyümenin sınırlarının nihai belirleyicileri oldukları için bu fiziksel kaynakların dünyadaki stoklarını değerlendirmek gerekir. Büyüme için gerekli bileşenlerin *ikinci kategorisi* sosyal ihtiyaçlardan oluşur. Ekonominin ve nüfusun fiili büyümesi barış ve sosyal istikrar, eğitim ve istihdam ve istikrarlı teknolojik ilerleme gibi faktörlere bağlı olacaktır.

Küresel ısınmaya bağlı iklim değişikliği 50 yıldan beri bilim insanlarından aktivistlere kadar birçok duyarlı insanın ve çeşitli kurumların dikkat çektiği bir sorundur. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (BMÇP) da dikkat çekmiştir. BMÇP yıllık mineral, maden cevheri, fosil yakıt ve biyokitle tüketiminin 2050 yılında neredeyse günümüzdeki rakamı üçe katlayarak 140 milyar tona çıkacağı yönünde uyarıda bulunmaktadır. Raporun tahminine göre bugün doğayı kendi kendini yeniden üretme hızından yüzde 50 oranında daha büyük bir hızda kullanmaktayız.

Afetlerin Epidemiyolojisi Araştırma Merkezi'nin (CRED) 2018 yılında aşırı iklim olaylarından dolayı en az 5 bin insanın öldüğünü ve 28,9 milyon insanın acil yardım aldığını açıklamasından daha fazla ilgi gören haber 2018 yılındaki on aşırı iklim olayının toplamda 100 milyar dolara yakın zarara neden olmasıydı. Ekonomik zarar olunca hükümetler çevreci politikalara ilgi duymaya başlamıştır.

Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) 2030 yılına kadar karbon salımını minimize etmemiz gerektiğini, aksi takdirde son 100 yıl içinde 1 derece ısınan Dünya'nın 1 derece daha ısınacağını (yani 2 derece olacağını) söylüyordu. 2 derece demek mercan resiflerinin yok olması demek, dolayısıyla okyanuslarda yaşamın bitmesi ve ona bağlı olarak insanlığın sonu demek. 2075 yılına kadar sera gazı salımını sıfırlanmaz ise 2 derecenin bile üstüne çıkılabilir. 1972 yılında yayımlanan raporun bir sağlaması gibi olan bu bilgilere göre 2070'li yıllar insanlık için alarm veriyor. İşte bu nedenle iklim değişikliği, Davos'un da ana başlık konusu oluyor. (Schmelzer 2016).

Ekonomik büyümeye rağmen kitlesel işsizlik ve güvensizlik artmış; iş hayatında stres, ahlaki taciz, kazalar çoğalmış ve ekosistemlerin bozulmasından ve binlerce hayvan türünün yok olmasından sorumlu olarak çevre kirliliği baş göstermiştir.

İşte bu çerçevede büyüme-me yaklaşımı "büyüme bir hedef haline getirmekten vazgeçmek" olarak tasarlanmış bir düşünce biçimi olarak Fransa'da doğmuştur.

4. BÜYÜME-ME TEORİSİNİN ÖNCÜLLERİ: FRANSIZ EKOLÜ

1970'ler çevre-büyüme ilişkisine işaret eden çalışmalarla doludur. **Büyümenin sınırları üzerine düşünmeye iten bu akımda** "büyüme-me" kavramı 1972 yılında Fransız sosyal filozof André Gorz'un "ekonomik büyüme kapitalist sistemin hayatta kalması için bir şart mıdır?" sorusunu sorması ile gündeme gelir.

André Gorz 1972'den itibaren ekolojik kısıtlamaları hesaba katarak kapitalizmin tehlikelerinden söz ediyor. Gorz (1975) makalelerini topladığı "Écologie et Politique" kitabında, kapitalist gelişmenin kaynakların ve çevrenin yok edilmesini içerdiğini ve yalnızca ekonomik küçülmenin bu süreci durdurabileceğini belirtiyor.

1980'lerde liberal ekonomiye geçiş ile bu konu gündemden düşmüşse de felsefi düzeyde tartışılmaya devam edilmiştir. André Gorz'dan sonra yine Fransız ekolünden olmak üzere 1995'de Dominique Méda (2010), *Le Travail* (Çalışma) adlı kitabında çalışmanın kaybedilen bir değer olduğunu söyler ve çalışma ile zenginlik arasındaki ilişkiyi sorgular.⁵ Méda 1999'da *Qu'est-ce que la richesse?* (Zenginlik nedir?) adlı kitabında büyümenin kriterlerini değiştirerek yerine uygarlaşma süreci kriterlerini koymayı önerir. Bu kitap 2008 yılında *Au-delà du PIB* (GSMH'nin ötesinde) başlığı ile başka bir zenginlik ölçüsü temasıyla yeniden yayınlanır. Jean Gadrey (2015) tarafından Fransa'da büyümenin eleştirisinin öncüsü olarak kabul edilen bu kitap büyüme(me) kavramını değil de büyüme-sonrası veya büyüme-ötesi (post-croissance) kavramını kullansa da öz aynı kalmaktadır.

2000'li yıllarda büyüme-me yeniden slogan haline gelir, alternatif küresel hareket "dünya bir mal değildir" sloganıyla 2001'de G8 zirvesinde eylem yapar ve burada zenginliğin paylaşımı sorgulanmadan ekonomik gelişmeden bahsedilemeyeceği ifade edilir.

Büyüme-me 2002'de *Silence* dergisinin özel sayısına konu olur ve bu sayıda Vincent Cheynet (2002)'nin kaleme aldığı yazının başlığı "Ekonomik büyüme-me, Hümanist büyüme" olarak atılarak insanlığa atıf yapılmış ve tüketim ideolojisi dünyanın metalaşması olarak ifade edilmiştir. (Cheynet 2002:3).

Çok sayıda yayından çıkarılabilecek ortak fikir, büyüme-me kavramının önemli bir fikir olmasının ötesinde kendi yolunu çizebilmiş olmasıdır.⁶

Ekolojik sürdürülebilirlik ve sosyal eşitlik konulu ilk uluslararası büyüme konferansı 2008 yılında Paris'te gerçekleşti ve "büyüme-me" kavramı uluslararası akademik tartışmalara sokuldu. Bu konferansı 2010 yılında Barcelona'da düzenlenen ikinci büyüme-me konferansı ile 2012'de Venedik'te ve 2014'de Leipzig yapılan konferanslar izledi. 2008'den bu yana konferanslar, katılımcıların yanı sıra çeşitli disiplinlerden bilim adamları, aktivistler ve uygulayıcılar arasında giderek daha fazla ilgi çekti. (Barbara 2013; D'Alisa, ve diğerleri 2014).

Fransa'da olgunlaşan fikirler 2004'te İtalya'ya, 2006'da Katalonya ve İspanya'ya geçti. "Decrescita", "decreixement" ve "decrecimiento" olarak kabul edildi.

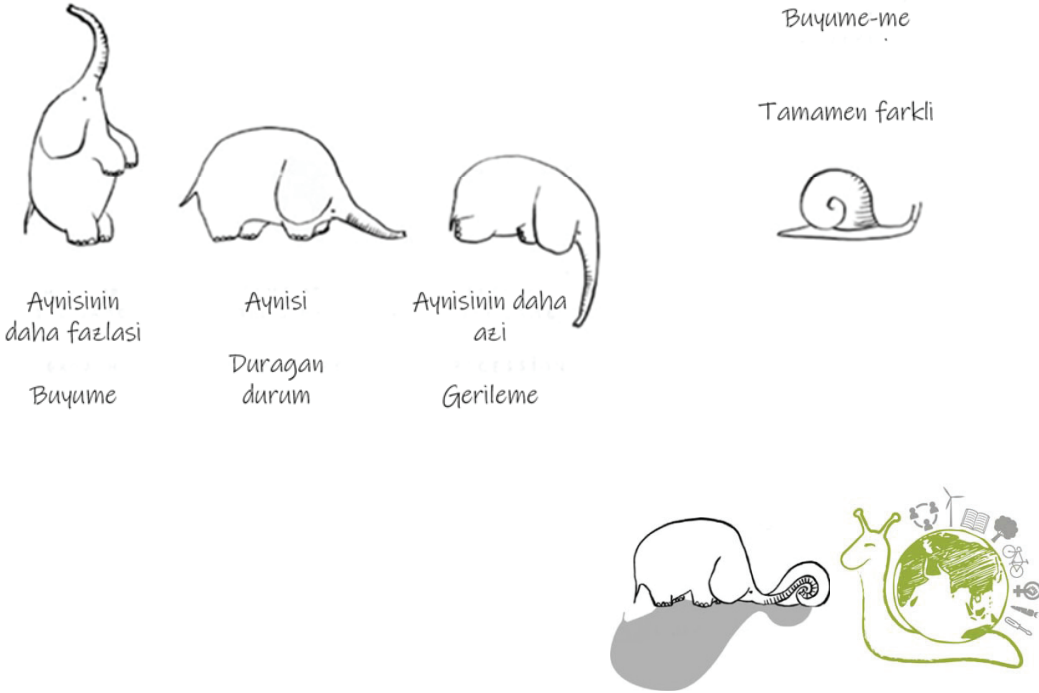
Fransız ekolünden ilham alan büyüme-me paradigması toplumun radikal dönüşümü için sunduğu potansiyeller açısından analiz edilmelidir:

⁵ Ceylan-Ataman 2007: 250

⁶ Daha fazla bilgi için bkz. Gadrey 2015; Latouche ve Hargagès 2012; Bayon 2012; Jackson 2010; Ariès 2010; Latouche 2012; Cassiers Isabelle et alii 2011.

5. BÜYÜME-ME PARADİGMASININ TOPLUMUN RADİKAL DÖNÜŞÜMÜ İÇİN SUNDUĞU POTANSİYEL AÇISINDAN ANALİZİ

Büyüme-me negatif bir büyüme oranı olan durgunluktan ayırt edilmelidir. Büyüme-me teorisi hakkında literatür taraması yapılırken karşımıza fil ve salyangoz resmi çıkar. Bu resim büyüme-me teorisinin ekonomide yeni bir dil yaratmak amacı taşıdığına simgesi olarak değerlendirilebilir. Amaç bir fili zayıflatmak değil fili salyangoza çevirmektir.



https://www.degrowth.info/wp-content/uploads/2018/12/degrowthday_logo_V1_notext-01.png

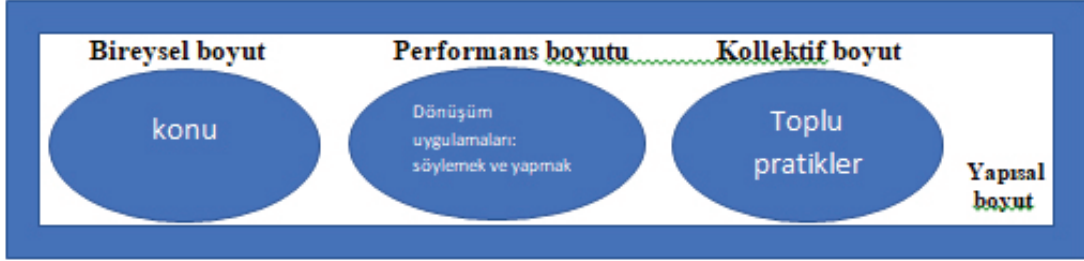
Büyüme-me konusunda bilimsel araştırmalar yapan Federico Demaria'ya göre (2015) 1970'lerde dünya kalkınmanın limitlerini gördü, 1980'lerde sürdürülebilir kalkınma fikrine geçildi ve 1990'larda sürdürülebilir kalkınma fikrinin de günümüz dünyasının sorunlarına cevap vermediği anlaşıldı. Bu tarihsel arka plan kapitalizmin doğasının sürekli ve sınırsız büyüme olduğunu ama bunun evrenin kanunlarına aykırılığını ortaya koymaktadır. Büyüme dogmasını yıkarak farklı bir kurtuluş reçetesi sunan "büyüme-me" teorisi kapitalizmin doğasındaki kar, etkinlik ve rekabet kavramlarından ziyade paylaşımcı, yalın ve dayanışmacı olmayı öne çıkarmaktadır.

Büyüme-me uygulamasını toplumları ve ekonomileri dönüştürücü yaklaşımların düşünce temelinde benimsenmesi olarak değerlendirmek gerekir.

Uygulama açısından kurguda bir toplumu yeniden düşünmek, politik olarak eyleme geçmek, alternatifler yaratmak, yaşayan küçülmede uygulama alanları yaratma unsurları vardır. (Brossmann 2020). Büyüme-me

uygulanmasında öncelikle bireysel ve kolektif düzeydeki sorunlar tespit edilir ve daha sonra dönüşümün nasıl olacağı kurgulanır.

Mevcut sorunlar



Malzeme ve enerji tüketimini azaltarak, yerel üretim ve tüketim için teşvikleri arttırarak, tüketim kalıplarındaki değişiklikleri teşvik etmek büyüme-me yaklaşımının temel belirleyenleridir. Büyüme-me hem ülke içinde hem de ülkeler arasında serveti yeniden dağıtarak; iş paylaşımını, ⁷paylaşım ekonomisini teşvik ederek (airbnb, uber...); bir vatandaşlık geliri oluşturarak, materyalizmden ziyade insani ve katılımcı bir topluma geçişi teşvik ederek ilerleyen bir yaklaşımdır.

Büyüme-me uygulamalarına ve yeni politika seçeneklerine bakıldığında sosyal girişimlerin Kuzey'de sürdürülebilir bir küçülme ekonomisi için birincil adaylar olarak değerlendirilebileceği söylenebilir. Küba'nın kentsel bölgelerinde ekolojik emek-yoğun tarımın başlatılması (Sekulova 2012) ve ekolojik tarımın Dünya'da yayılarak gelişmesi büyüme-me yaklaşımını destekleyen uygulamalardır. İspanyol tarım sektörünün sürdürülemez yakıt bağımlılığı, gıda üretiminin sanayileşmesi bağlamında analiz edilmiş ve mutlak tüketim azaltma yönünde koalisyon kurma çağrısı yapılmıştır.

2019 yılının Aralık ayı başlarında ajanslara beklenmedik bir ekonomi haberi düştü: "İzlanda, Yeni Zelanda ve İskoçya ekonomik büyüme yerine insana öncelik veren mutluluk ekonomisine geçiyor, bilim insanları buna "planlı küçülme" adını veriyordu" alıntısı "Büyüme zorunda değiliz!" başlıklı bir yazıdır. (<https://t24.com.tr/k24/yazi/buyumek-zorunda-degiliz,2785>) Bunlar yeni bir ekonomik düzen hayalinin ifadesi, ekonomik büyümenin artık tabu olmaktan çıkıp tartışma konusu haline getirilmesi ve evrensel temel gelir gibi küçülme ekonomisiyle ilişkili sıra dışı konularda pilot uygulamalardır.

Büyüme eğilimlerini değiştirerek gelecekte de sürdürülebilir olan ekolojik ve ekonomik istikrarı yaratmak mümkündür. Kaynakları sonlu bir dünyada ekonomik büyümeye sınır koymak kaçınılmaz gözükmektedir. Gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanması konusundaki müzakere forumları nesiller arası refah paylaşımı için bir "diyalog" oluşturulmasını öneriyor. (Büchs Milena and Max Koch 2019).

7 İş paylaşımı konusunda daha fazla bilgi için bkz. Ceylan-Ataman 2003.

6. SONUÇ

Covit-19 Pandemisi bize doğanın kendini yenileme gücünün ne kadar hızlı olduğunu ve pek çok tüketim kaleminin de yapılmadan yaşanabildiğini göstermiştir. Ekonomik büyümeyi tam da insanın ihtiyacı olduğu seviyeye indirmek hem insanlara daha yaşanabilir ve mutlu bir dünya yaratacak hem de çevreyi koruyarak ekonomik büyümenin sürdürülebilir olmasını sağlayacaktır.

Büyüme-me teorisi fazla kaynak ve enerji üretimini azaltırken aynı zamanda refahı ve sosyal sonuçları iyileştirmekle ilgilidir. 1972’de Roma Klubünün büyümenin mutlak sınırlarına 100 yıl sonra ulaşılacağı iddiasının günümüzde iş dünyası ve siyaset tarafından kabul edilmiş olduğu yenilenebilir enerjiye yapılan yatırım artışından anlaşılmaktadır.

Ekonomik olarak büyüme-me veya küçülme ideolojisi her düzeyde bir denge ilkesini ve özellikle de eşitsizliklerin yeniden düzenlenmesini ifade eder. Sürekli ve sınırsız büyümenin evrenin kanunlarına aykırı olması karşısında “büyüme-me” teorisi yalın ve dayanışmacı olmayı öne çıkarmıştır.

Büyüme-me uygulamasını düşünce temelinde toplumları ve ekonomileri dönüştürücü yaklaşımların benimsenmesi olarak değerlendirmek gerekir. Bu, politika uygulamalarındaki düşünce kalıplarının da değişmesini gerektirir. Her şeyin büyümeye endekslenmemesi gerektiğini, büyümenin ötesinde de mutluluk, demokrasi, adalet , paylaşım gibi sosyal hedefler olduğunu ortaya koyar.

Ekonomiyi farklı örgütleyerek toplumsal olarak daha arzu edilebilir hedeflere ulaşmak mümkündür. Bunun için üretimi kar maksimizasyonu yerine insan merkezli örgütlemek hedef olmalıdır.

7. KAYNAKÇA

Ariès, Paul, (2010), *Décroissance à la gratuité*, Golias.

Barbara, (2013), *Décroissance: A project for radical social transformation*. Environmental Values 22: 147–169.

Bayon Denis, Fabrice Flipo, François Schneider, *La décroissance. Dix questions pour comprendre et débattre*, Paris, La Découverte, coll. « La Découverte Poche / ... P Décarpes · 2012.

Brossmann, J., Islar, M. (2020), *Living degrowth? Investigating degrowth practices through performative methods*. *Sustain Sci* 15, 917–930. <https://doi.org/10.1007/s11625-019-00756-y> (Erişim 02/10/2020).

Brunel, Sylvie, (2008), *À qui profite le développement durable*, Larousse.

Büchs Milena, Max Koch, (2019), *Challenges for the degrowth transition: The debate about wellbeing*, *Futures* 105, pp. 155–165 , Journal Homepage: www.elsevier.com/locate/futures (Erişim 02/10/2020)Büchs

Cassiers Isabelle et alii, (2011), *Redéfinir la prospérité. Jalons pour un débat public*, Editions de l’Aube.

Ceylan-Ataman, Berrin, (2003), “İş paylaşımı ve Fransa’da 35 saat uygulaması”, *Mülkiye Dergisi*, Mart-Nisan, Cilt:XXVII s.345-358, Ankara.

Ceylan-Ataman, Berrin, (2007), "Güncel emek tartışmaları üzerine bir değerlendirme", *Güncel Sosyal Politika Tartışmaları*, Prof. Dr. Cahit Talas Anısına, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayını. Ed. Ceylan-Ataman, Berrin. S. 249-256.

Cheyne, Vincent, (2002), *Décroissance économique, Croissance humaniste*, Silence, Fev. 2002, https://www.revuesilence.net/epuises/200_299/silence280.pdf (Erişim 07/11/2020).

D'Alisa, Giacomo, Federico Demaria and Giorgos Kallis (edit.) (2014), *Degrowth: A Vocabulary for a New Era*, Routledge.

Damien Demailly, (2014), *Green Growth vs. Degrowth: Beyond a Sterile Debate*, <https://www.greeneuropeanjournal.eu/green-growth-vs-degrowth-beyond-a-sterile-debate/> (Erişim 12/11/2020).

Sekulova Filka, Giorgos Kallis Beatriz Rodríguez-Labajos, Francois Schneider, (2012), *Degrowth: from theory to practice*, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.06.022> (Erişim 20/10/2020).

Gadrey, Jean, (2015), *Adieu à la croissance. Bien vivre dans un monde solidaire*, Paris, Les Petits Matins.

Giacomo d'Alisa, Federico Demaria and Giorgos Kallis, (Ed.), (2015), *Degrowth, A vocabulary for a new area*, Routledge.

Gorz, André, (1975), *Écologie et politique*, Galilée.

Grubler, Arnulf at al., (2018), *A low energy demand scenario for meeting the 1.5°C target and sustainable development goals without negative emission technologies*, <https://www.nature.com/articles/s41560-018-0172-6> (Erişim 30/10/2020)

Hickel, Jason, (2017), *Degrowth: A response to Branko Milanovic*,

<https://www.jasonhickel.org/blog/2017/11/19/why-branko-milanovic-is-wrong-about-de-growth> (Erişim 17/10/2020)

IPCC, (2018), *Summary for Policymakers of IPCC Special Report on Global Warming of 1.5°C approved by governments*, <https://www.ipcc.ch/2018/10/08/summary-for-policymakers-of-ipcc-special-report-on-global-warming-of-1-5c-approved-by-governments/>(Erişim 18/10/2020).

Latouche, Serge, (2010), *Sortir de la société de consommation*, Publ. LES.

Latouche, Serge, Didier Harpagès, (2012), *Le temps de la décroissance*,« Troisième culture ».

Liegey, Vincent, Stéphane Madelaine, Christophe Ondet, Anne-Isabelle Veillot, (2013), *Un projet de décroissance. Manifeste pour une dotation inconditionnelle d'autonomie*, préface de Paul Ariès, Les Éditions Utopia.

Liegey, Vincent, Anitra Nelson, (2020), *Exploring Degrowth, a Critical Guide*, préface de Jason Hickel, Pluto Press.

Jackson, Tim, (2010), *Prospérité sans croissance: la transition vers une économie durable*, De Boeck-Etopia, <https://doi.org/10.4000/developpementdurable.8899> (Erişim 15/11/2020).

Meadows, Donella H at all. (1972). *The Limits to Growth; A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. New York: Universe Books. Retrieved 26 November 2017.

Méda Dominique, (1999), *Qu'est-ce que la richesse ?* Aubier, coll.Alto, Paris.

Méda, Dominique, (2010), *Le Travail*, PUF.

Milanovic, Branko, (2017), The illusion of "degrowth" in a poor and unequal world.

Roegen, Georgescu-Roegen, (1971), *The Entropy Law and the Economic Process*.

Samuel, Alexander, (2014), *Life in a 'degrowth' economy, and why you might actually enjoy it*, <https://theconversation.com/life-in-a-degrowth-economy-and-why-you-might-actually-enjoy-it-32224> (Erişim 28/11/2020).

Schmelzer, Matthias, (2016), *Undoing the Ideology of Growth: Hegemony, Path Dependencies and Power in the History of the Growth Paradigm*,

<https://www.degrowth.info/en/2016/07/undoing-the-ideology-of-growth-hegemony-path-dependencies-and-power-in-the-history-of-the-growth-paradigm/3> (Erişim 28/10/2020).

Wards, James D. at all, (2016), *Is Decoupling GDP Growth from Environmental Impact Possible?* <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0164733> (Erişim 19/11/2020).